

Targalt internetis Õppematerjalid

Hea õpetaja!

Targalt internetis projekti raames loodud õppematerjalid on mõeldud kasutamiseks põhikoolis. Soovime tõsta laste ja noorte teadlikkust sellest, kuidas interneti vahendusel maailmaga turvaliselt suhelda. Internetisuhtlus ei erine vahetust suhtlusest – ka siin tuleb arvestada kaaslastega, olla viisakas ning arvestada tagajärgedega. Lapsed peavad ennast internetiteemadel täiskasvanutest nutikamateks ja usuvad siiralt, et suudavad tekkinud olukordi kontrollida.

Need materjalid on Sulle abiks internetiturvalisust käsitlevate tundide (arvutiõpetus, inimeseõpetus, eesti keel, klassijuhatajatund jne) või ürituste läbiviimisel. Just teie koolile sobiva paketi saad kokku panna erinevaid mooduleid kombineerides.

Pakett võiks koosneda:

- sissejuhatusest teemasse;
- sissejuhatav rühmatöö;
- ülesandest;
- kodutööst.

Sissejuhatus on õpetajapoolne teemapüstitus ohtudest internetikasutamisel. Väga hea, kui lisad siia näiteid oma praktikast. Sissejuhatav rühmatöö loob positiivse koostegutsemise õhkkonna- õpetajal on hea teha tähelepanekuid, kas ja kuidas loodud rühm toimib. Ülesandeid valides soovitage lähtuda varem esilekerkinud probleemidest teie koolis. Kodutööde tegemine võiks olla ka hea võimalus noorte jaoks peale kooli kokku saada ja meeskonnana töötada. Individuaalsete ülesannete lahendamisel saavad õpilased kaasata vanemaid- nii jõuab info ka nendeni.

Turvalist liiklemist internetis!

Targalt internetis õppematerjalide töörühm

Tiigrihüppe
Sihtasutus

Soovitused internetiturvalisuse teemaliste tundide läbiviimiseks

Kindlustage rühmatöodes soe ja toetav õhkkond- igal õpilasel on õigus avaldada oma arvamust.

Vastuseid ei pea alati hindama. Vastutus ja enesehinnang kujunevad koostöös õpetaja ja klassikaaslastega.

Tunnustage lapse originaalseid seisukohti, kuid paluge tal leida lahendusi, mis sobivad enamusele.

Arutelu tekitamiseks esitage avatud küsimusi: kuidas, milline, miks... jne. Vältige küsimusi, millele saab vastata ainult „ei“ või „jah“.

Edendage vastastikust austust, toetage koostööd.

Aidake lastel mõista, et vead on õppimise loomulik osa.

Ideaalseid lahendusi ei pruugi olla, saame valida neist parima. Innustage lapsi tegema teisi arvestav ja parim valik.

Julgustage lapsi uurima ja teemasse süvenema ka peale tundi.

Esilekerkinud ja huvitekitava teemaga tegelege kindlasti edasi.

Kui tunnete, et õpilased esitavad küsimusi, mis on liiga tehnilised ja te ei ole pädev vastama, siis kirjutage need üles ja konsulteerige oma kooli IT-spetsialistiga või pöörduge meie poole. Võite suunata vestluse õpetaja kompetentsi kuuluva suhtlemise ja koostöö valdkonda.

Kasutatud materjal: *Reeli Simanson* "Lapse õigused", Tallinn 2004

MOODUL I

SISSEJUHATUS

1. Müüdid

Noored on noored just nüüd. Lapsevanemad, õpetajad ja kõik teised täiskasvanud olid noored kunagi varem- siis, kui interneti ja arvuteid kasutati vähem või üldse mitte.

Sellepärast ongi meil internetist ja sealsest suhtlemisest erinevad teadmised ja põhimõtted. Meil on erinevad arusaamised ka viisakusest, turvalisusest, inimõigustest. Paljud internetiga seotud arusaamad on ekslikud ning neid järgivad lapsed ja noored võivad tekitada ohtlikke olukordi ning sattuda ise ohvri rolli.

Üldlevinud arvamuse kohaselt tunnevad lapsed arvutit ja sellega seonduvat paremini kui täiskasvanud. Tegelikult on lastel lihtsalt vähem tõkkeid erinevatesse keskkondadesse sisenemisel, linkide klikkimisel ja rakenduste käimatõmbamisel. Täiskasvanu on ettevaatlikum ja teab, kui palju selline riskimine maksma võib minna.

2. Viirused

Viirus tähendas ennemuiste paha pisikut, mis inimest ründas ja ta haigeks tegi, teistele edasi nakkus ja palju kannatusi põhjustas. Tänapäeval mõtleme viirusest kui kavalast programmist, mis meie arvuti kõvakettal laastamistööd oskab teha. Mõistlik oleks näha viiruse mitut külge: kiusamine ja laimamine kahjustab arvuti taga istuvat inimest; arvutiviirus rikub kõvaketast ning tekitab muul moel ainelist kahju. Arvutiviiruse, enda naiivsuse või valede inimeste usaldamise tõttu laotatakse iga päev laiale maailmale kasutamiseks endale väärtuslik ja isiklik info (või jäädakse sellest lõplikult ilma). Seda saaks õigemate valikutega tegemisega ära hoida. Õpetajal tuleks selgitada vajadusel delikaatsete isikuandmetega seotud küsimusi ja seadusandlust.

3. Sõprus ja suhted

Sõprus ja suhtlemine on olulised igas eas. Murdeas tekib noortel vajadus kuuluda gruppidesse. Suurepärane võimalus selleks on just interneti suhtluskeskkondades – Rate, Facebook, Twitter, MSN ja teised.. Suhtluskeskkondi kasutavad nii lapsed kui täiskasvanud ning enamasti laabub suhtlemine ausatel alustel. Paraku ei ole kõik suhted ausad ning omakasupüüdnud. Samas loovad lapsed keskkondi, kus nad on täiesti omapäi. Ühesuguste huvidega lapsi koondavad maailmad ja „salaplaneedid“ võivad neid ohutada tegema rumalusi, sest puudub turvaliste ja usaldusväärsete täiskasvanute tugi.

MOODUL II

SISSEJUHATAV RÜHMATÖÖ

1. Internetis suhtlemise võimaluste kaardistamine

Eesmärgid: selgitada välja keskkonnad, mida noored kasutavad ja miks

Töövahendid: igale rühmale leht paberit, kirjutusvahendid, värvilised pliiatsid- roheline, punane, sinine

Aeg: 15 minutit

Töö käik: jagage õpilased rühmadesse ja andke neile järgmised korraldused.

1. Joonistage paberi keskele päikene kiirtega. Iga kiire otsa kirjutage see suhtlemist, koostegevust, info andmist ja jagamist võimaldav keskkond, mida teie rühma liikmed teavad (näiteks Facebook, nagi.ee pildikogu, MSN, Twitter, Runescape mäng, e-kool jne).
2. Need keskkonnad, mis on õpilaste hulgas enamlevinud, joonige alla punase pliiatsiga.
3. Need keskkonnad, millest olete kuulnud, aga ise üldiselt ei kasutata, jooniga alla sinise pliiatsiga.
4. Kirjutage üles ka keskkonnad, mida kasutavad täiskasvanud - vanemad või õpetajad ja joonige need rohelise pliiatsiga.

Lisaülesanne: valige välja keskkond, mida teie rühm kasutab kõige rohkem. Kirjutage üles kolm põhjust, miks seda keskkonda peaks kasutama ja kolm põhjust, miks ei peaks kasutama?

2. Sõbrad siin- ja sealpool helendavat ekraani

Eesmärgid: tekitada arutelu teemal, kas sõprus internetis erineb sõprusest tavaelus

Töövahendid: igale rühmale leht paberit, kirjutusvahendid

Aeg: 15 minutit

Töö käik: jagage õpilased rühmades (4-5 last), andke neile järgmised korraldused.

1. Joonistage lehe keskele inimene, kes kujutab teie arvates head sõpra. Lehe ülemisse serva kirjutage pealkirjaks „Hea sõber“
2. Arutlege rühmas ja kirjutage lehele inimese ümber, missugune on üks hea sõber- kuidas ta käitub, mida teeb, mida mõtleb, milline iseloom tal on, missugused huvid, milline ta välja näeb jne). Iga rühmaliige peab saama võimaluse lehele oma arvamusi lisada.
3. Küsimused ühiseks aruteluks:
 - 1) kas kõik need omadused, mis paberitele kirja said, kehtivad ka sõbra või tuttava kohta, kellega tutvusid või soovid tutvuda internetis;
 - 2) kuidas saad aru, et teie sõprussuhe põhineb vastastikusel aususel ja lugupidamisel;
 - 3) kui avameelsed me internetis oleme ja kui avameelne seal tasub olla.

3. Internet on vahva

Eesmärgid: luua pilt interneti kasutamise võimaluste paljususest

Töövahendid: igale rühmale leht paberit, kirjutusvahendid

Aeg: 15 minutit

Töö käik: moodustage õpilastest rühmad ning andke igale õpilasele leht paberit. Andke õpilastele järgmised korraldused.

1. Pane kirja kõik need täiskasvanud, kes mängivad sinu elus tähtsat rolli (vanemad, sugulased, õpetajad, naabrid, juhendajad, sõprade vanemad jne.)
2. Mõtle ja kirjuta igäühe juurde, kas ja milleks see inimene kasutab internetti.
3. Pane nüüd kirja oma lähedased sõbrad ja kirjuta, milleks nemad internetti kasutavad.
4. Tehke oma rühmaga kokkuvõtte ja esitage tulemused lühidalt teistele.

MOODUL III

ÜLESANNE

1. Väljamõeldis või tegelikkus

Eesmärgid: tekitada arutelu erinevate arvamuste üle, kas need on tõesed või müüdid, kust sellised arvamused pärit on

Meetodid: rühmatöö

Töövahendid: lisa 1 “Kaardipakk väidetega“ (väited võib jagada lastele ka märkmepaberil jmt)

Aeg: 20-25 minutit

Töö käik: jagage õpilased rühmadeks ning andke igale rühmale kätte pakk kaarte. Selgitage eelnevalt lastele, et siin ei ole õigeid ega valesid vastuseid, sest igal inimesel on õigus oma arvamusele.

- Igal kaardil on kirjas üks väide. Lugege väited ühiselt läbi ja jagage kaardid kolme rühma:
 - väljamõeldis
 - tegelikkus
 - nii ja naa
- Pakkuge ise välja paar väljamõeldist.
- Kõik rühmad loevad ette „väljamõeldiste“ kategooriasse valitud kaardid ning põhjendavad oma arvamust.

Õpetajale arutelu tekitamiseks suunavaid küsimusi leiad siit:

Väide	Küsimused aruteluks
Inimesed internetis on enamasti head – neid võib usaldada	Kas võime pidada sõbraks ka seda, keda me kunagi näinud ei ole? Kuidas aru saada, kas inimene teiselpool ekraani räägib tõtt? Kas oled kohanud internetis inimesi, kellel on olnud sinu suhtes ebaseiras huvi?
Internetis oleva info allikad ei ole teada ja sellepärast ei ole see usaldusväärne	Millist informatsiooni oled leidnud, mis ei vasta tõe? Millistest kohtadest leiab enamasti tõest infot?
Täiskasvanud ei tea arvutitest eriti midagi. Nende poole ei ole mõtet abi saamiseks pöörduda	Kas täiskasvanute elukogemus aitab neil hakkama saada ka internetis suhtlemisega? Mida on noortel õppida täiskasvanutelt? Mida võiks noored täiskasvanutele õpetada?
Lapsed on targad ja oskuslikud arvutikasutajad	Kas internetikasutamine on sündides omandatud oskus? Kellelt õppisid käitumist internetis? Kellelt küsid abi, kui seda vajad?
Internet ja arvuti aitavad mul koolis paremini hakkama saada	Kui suur osa ajast, mil oled arvuti taga, kulub koolitööle? Mitu tundi päevas suhtled internetis või tegeled mõne muu sealse meelelahutusega? Kas sul on huvialasid, mis ei ole seotud arvutiga?

Lapsed ja noored on interneti kasutamisel nutikamad kui täiskasvanud	Kas oled mõelnud sellele, et täiskasvanu võib sind internetis ära kasutada ja panna sind tegema asju, mida tema soovib aga sina mitte? Kuidas selliste olukordadega toime tulla?
Ainult lapsed mängivad arvutimänge	Kas tead olukordi, kus laps võistleb kodus isaga, kumb enne arvuti taha jõuab? Miks on arvutimängud huvitavad? Kas oled kohanud mänguvõrgustikes täiskasvanuid, kellel on ebaterved huvid?

2.Privaatsus internetis

Eesmärgid: arutleda teemal, milline info on privaatne ja kuidas kaitsta sellist infot

Meetodid: arutelu

Töövahendid: loetelu andmetest, mida noored internetti üles laevad

Aeg: 20 minutit

Töö käik: õpetaja teeb sissejuhatus, sellele järgneb hääletus ja arutelu

Siin on loetelu, milliseid andmeid noored internetti üles laevad. Korraldage hääletus, kas see info on teie arvates privaatne või ei ole. Kõik, kes arvavad, et info on privaatne (ei ole mõeldud kõigile inimestele teadmiseks), tõusevad püsti ja katavad selle märgiks mõlema käega oma suu. Kes arvavad, et see info ei ole privaatne, istuvad niisama edasi.

Loetelu: vanus; sünnipäev; kodune aadress; telefon; e-posti aadress; MSN; Skype-andmed; koduleht, religioon; poliitiline vaade; seksuaalne orientatsioon; elukombed (suitsetamine, alkoholi tarvitamine); lemmikloomad; kellega koos elad; huvialad; lemmikfilmid; kool; ideaalne partner/sõber; silmavärv; juuste värv; kasv; mis meeldib; mis ei meeldi; mida leiad „oma toast“; pildid; lemmikvideod; sõprade loetelu; huviklubide loetelu; koolihinded; sinu mõtted klassikaaslaste/kooli/elu kohta; vanemate kontakt; tunniplaan; sinu päevakava õhtul (trennid/ringid); isiklik biograafia, blogi/päevik

Küsimused aruteluks

1. Kõik need andmed on isikuandmed, mida kaitseb seadus. Kuidas saad sina ise oma isikuandmeid kaitsta?
2. Millised on isiku õigused ja võimalused lõpetada tema kohta käivate isikuandmete avalik kasutamine? Kuhu selleks pöörduda või mida ette võtta?

3. Probleemide lahendamine

Eesmärgid: õppida leidma lahendusi erinevates olukordades käitumiseks

Meetodid: rühmatöö

Töövahendid: lisa 2 "Mida teha, kui on juhtunud..." (kaardipakk või märkmepaberitel)

Aeg: 30 minutit

Töö käik: jagage õpilased kolme rühma ja andke igale rühmale 3-4 situatsiooni kirjeldust.

1. Paluge rühmal valida ühiselt välja üks situatsioon

2. Kujutage ette ennast sellises olukorras ja arutlege ühiselt:

- 1) kirjelda halvimat, mis võib juhtuda;
- 2) kuidas peaks edasi suhtlema, et olukord võimalikult valutult laheneks;
- 3) kuidas oleks saanud seda ära hoida;
- 4) mida võiksid looga seotud tegelased teha teisiti;
- 5) too näiteid, kuidas interneti suhtluskeskkonnad on sinu või kellegi teise elu mõjutanud;
- 6) kas tead mõnda olukorda, mis on ülallooduga sarnane;
- 7) pakkuge välja kaks või enam võimalust selle olukorra lahendamiseks.

3. Kõik rühmad esitavad kokkuvõtte rühmatööst teistele.

Situatsioonid

1. Tüdruk läks poisiga riidu. Nad olid teinud üksteisest intiimseid pilte. Kättemaksuks laadis poiss need pildid veebi.
2. Õpetaja pani tüdrukule veerandihindeks kolme. Pahameeleks laadis tüdruk ülevaate e-koolist Orkutisse. Sõbrad arutasid ja leidsid samamoodi, et õpetaja pani meelega kolme. Tegelikult olin väärt nelja. Arutlus ja kommentaarid olid avalikud.
3. 8. klassi poisid tegid kooli direktorile ja õppealajuhatajale Rate.ee kontod. Viimased ei teadnud ise asjast midagi. Üks poiss aga kirjutab nende kontode all väga humoorikaid jutte koolist ja inimestest. Veel ei ole lugu avalikuks tulnud.
4. Rühm õpilasi pildistab koolis õpetajaid ja kaasõpilasi ja laeb need üles omaloodud veebiportaali. Kellelki luba ei küsita, osa pilte on töödeldud.
5. Õhtul toimus alaealise tüdruku korteris pidu. Peo pildid levivad nüüd Orkut`is, Rate`s, Facebook`is. Pildidel on näha alkoholi ja ebakaineid noori.
6. 9. klassi õpilane soovis maha müüa oma muusikakeskuse. Foorumisse postitas ta toote kirjelduse (teksti ja pildid), oma telefoninumbri, e-posti ja koduse aadressi.
7. Klassivennad ja klassiõed saatsid keyloggereid läbi interneti üksteisele. Tulemusena sai klassivend sisse teise lapse vanemate e-postidesse ja kustutas sealt ära tähtsad kirjad.

8. 8. klass oli ajalootunnis rahutu ja siit-sealt kostis laulujoru. Õpetaja palus klassi koos endaga laulda üks laul, et lõpeks omaette jorisemine ja saaks alustada tööd. Laul pidi olema selline, mille sõnu kõik teavad ja nii sattus selleks laul väljastpoolt õppekava. Õpilane filmis seda telefoniga, poolviltuses kaadris ja ise tuikudes. Murdealiste nägusid ja turtsumist vaadates oli tunne, et tunnis käibki pidu. Lugu laeti internetti.
9. Ema tuleb töölt koju ja on murelik. Temani on jõudnud info, et tema 12-aastase poja eestvedamisel on klassivennad ja-õed loonud Rate.ee keskkonnas „Paljaste pepude fännide“ kommuuni, mille sisu on ebaviisakas.
10. Noorem õde (10-aastane) on tutvunud internetis endast palju vanema mehega. Õde kasutab tavaliselt suhtlemisel tuttavatega veebikaamerat ja MSN-i. Võõras mees teeb õele ettepaneku ennast kaamera abil näidata.
11. Põhikooli poistel on plaan vene keele tunni ajal teha nalja ning saata õpetaja mobiilile bluetooth`i abil ebasünda sisuga videoklipp. Osa klassist on selle poolt, kuid osad on vastu.
12. 12aastane Tallinna poiss jäi nädalavahetuseks üksi koju. Sõprade seas populaarsuse võitmiseks otsustas ta Rate.ee-s kuulutada, et tema juures on pidu. Sõbrad saatsid kutse edasi ja lõpuks oli maja täis inimesi, keda poiss ei tundnud ning tema kodune vara lõhuti üsna suures osas.
13. Õpilane postitas välismaise interneti foorumisse järgmise sisuga kirja: „Homme lõhkeb meie koolimajas pomm!“
14. Karl saatis oma Runscape paroolid internetituttava MSN-i aadressile. Tegemist oli müügitehinguga. Kokku oli lepitud, et internetituttav kannab Karli kontole 200 eurot. Karl ei ole raha senini saanud ning tuttav ei ole MSN-i enam ilmunud.
15. Interneti lehekülje www.osta.ee kaudu on tundmatu isik kannatanu kasutajanime Jänes alt ostnud oksjonilt sõiduauto, mille väärtus on 4700 eurot. Trahv on kauba väljaostmata jätmise eest on 1000 eurot. Kannatanu ei ole sellisel oksjonil osalenud ja seda sõiduautot oksjonil ostnud.
16. Keegi on Jane (12a.) mobiiltelefoni ilma tema teadmata kasutatud. Telefonilt on tehtud kõnesid eritariifsele numbrile 15154 neljakümne viiel korral, tekitades varalist kahju 146 euro eest. Kõnede tegemise ajavahemikul olid Janel külas teised alaealised sõbrad Liisa (13a), Peeter (12a), Siim (10a).
17. Rein kaotas ära mobiiltelefoni Nokia. Mõne aja pärast tuli talle arve, millel oli näha, et Rate.ee kontole oli tehtud ülekanne summas 480 eurot.
18. Poiss kasutas vahetunnis arvutit, kuid unustas end MSN-ist välja logida. Tema “sõbrad” avastasid “lahtise” konto ning asusid tema kontaktidele nilbe sisuga sõnumeid saatma.

19. Tütarlaps läks oma kallimast lahku. Ühel hetkel avastas neiu, et tema MSN-i meessoost kontaktidele on tema nime alt saadetud nilbe sisuga sõnumeid.
20. Paljudes koolides helistab koolikella arvuti. Õpilased, kes tahavad tundi varem lõpetada, laevad sama meloodia omale telefoni ja lasevad sellel veidi enne tunni lõppu heliseda. Enamasti õpetajad ei märka pekkust ja lõpetavad tunni varem.
21. Koolielu reeglites on kirjas, et õpilased ja õpetajad ei või tunnis telefoni kasutada. Kui õpilane seda teeb, siis on õpetajal õigus telefon enda kätte hoiule võtta. On juhtunud, et õpilane toob telefoni õpetaja lauale ning paneb selle salvestama. Terve tund lindistatakse (heli/video).
22. Olematu lastekodu jaoks mobiilisõnumitega raha korjata üritanud petised panid kampaania libareklaamile internetist leitud lapsefoto. Pildil oleva tüdrukukese isa on juhtunust šokis.
23. Õpetaja laenas koolile kuuluvat kaamerat ja tegi sellega perepilte. Järgmisel nädalal kasutasid sama kaamerat õpilased ning laadisid kõik pildid Facebook`i. Kogemata laeti üles ka õpetaja perepildid, mis läksid koolis ringlema.
24. Tädi Eva soovis osta uue fooni. Internetis surfates leidis ta endale sobiva mudeli, mille hind oli ka meeldivalt madal. Föönimüüja Valgast tundus usaldusväärne (tädi kontrollis googeldades). Tädi kandis raha müüja arvele. Föön pidi saabuma kolme nädala jooksul. Möödunud on 6 nädalat, aga fooni ei ole ikka veel ning müüja telefon ei vasta.
25. Õpetaja andis emakeele tunnis ülesande kirjutada referaat. Üks õpilastest jättis töö viimasele hetkele ning otsib nüüd abi internetist. Ta leiab sobiva töö ning ostab ostab endale kellegi teise poolt tehtud referaadi, lisab oma nime ning esitab selle õpetajale.
26. Koolibänd saab valmis hea loo ning paneb selle üles MySpace.com lehele. Mõne kuu pärast kuulevad nad oma lugu Eurovisiooni lauluvõistlusel neile tundmatu artisti esituses.
27. Tüdruk ja poiss olid lähedases suhtes. Muuhulgas tegid nad ka teineteisest intiimseid pilte. Siis läksid nad lõplikult riidu ja kättemaksuks laadis poiss just need pildid veebi ülesse. Pildid levivad nii nende tuttavate kui võhivõõraste seas. Tüdruk ei juhtunust midagi.
28. Klass jagab arvutitunnis ühte sisselogimise kontot. Igal lapsel on oma kaust võrgukettal. Õpetaja palub salvestada tööd oma kausta. Keegi on ära kustutanud ühe klassiõe tehtud tööd.
29. Ema mõtles välja hea nipi, kuidas parooli hoida nii, et ta ei peaks neid meelde jätma. Ta saatis kõik paroolid ühele oma e-posti aadressile.
30. Koolis varastati mitu telefoni. Internetis levis jutt, et varas on Tarmo. Ka Tarmo ise nägi, mida tema kohta kirjutati. Samas ei olnud temal asjaga mitte mingit seost.

4. Parim kaitse

Eesmärgid: tekitada arutelu, kuidas kaitsta oma arvutit ohtude eest, leida lihtsaid võimalusi, mis ei vaja suurt tehnilist teadlikkust, vaid kus piisab harjumuste ja käitumise muutmisest.

Meetodid: rühmatöö

Töövahendid: tööleht Edetabel, kirjutusvahendid, sinised ja punased pliiatsid

Aeg: 20 minutit

Töö käik: õpetaja teeb sissejuhatuse, sellele järgneb rühmatöö ja arutelu

Moodustage õpilastest rühmad ning andke igale rühmale tööleht „Edetabel“. Andke õpilastele järgmised korraldused.

1. Koostage töölehel antud võimalustest edetabel. Valige välja kaheksa kõige paremat moodust turvariskide vähendamiseks ja järjestage need nn lihtsuse järjekorras (kõige kättesaadavam, vähem vaeva ja raha vajav tegevus esimeseks, järgmine teiseks jne).
2. Millised teie edetabelisse paigutatud variantidest kaitsevad pigem arvutit? Joonige need alla sinise joonega.
3. Millised teie edetabelisse paigutatud variantidest aitavad kaitsta pigem inimese enda turvalisust ja identiteeti (isikut)? Joonige need alla punase joonega.
4. Esitage rühmade kaupa lühidalt töö tulemused. Kumba on erinevate viiruste eest lihtsam kaitsta, kas arvutit või iseennast? Milliseid variante valis teie rühm rohkem – siniseid või punaseid? Miks?
5. Tuletage meelde või mõelge välja veel võimalusi enda ja arvuti turvamiseks.

Õpetaja võib joonistada edetabeli tahvlile ning kanda sinna rühmade edetabeli 5 esimest.

Küsimus aruteluks: kas kõik rühmad mõtlevad ühtemoodi? Millised on erinevused ja miks?

Milliseid võimalusi on veel arvuti kaitsmiseks?

Nr.	Võimalused	Edetabeli koht
1	Kasutage riist- ja tarkvaralist tule müüri	
2	Paigaldage arvutisse viirustõrjetarkvara, kasutage ja uuendage seda regulaarselt	
3	Laadige regulaarselt alla operatsioonisüsteemi ja rakendusprogrammide uuendusi ja täiendusi	
4	Ärge jagage kergekäeliselt oma isiku-, kontakt- ega juurdepääsuandmeid	
5	Suhtuge ettevaatusega kõigesse, mida internetist alla laete, kui vähegi võimalik, üritage kontrollida selle päritolu	
6	Tehke varukoopiaid	
7	Ärge avage tundmatutelt saatjatelt tulnud meilimanuseid ega veebilinke, sõpradel aga paluge üle	

	seletada, mida nad täpselt saatsid	
8	Kasutage nõuetekohaseid ning piisavalt keerukaid paroole	
9	Ärge kunagi kasutage arvutit administraatori õigustes ilma vajaduseta, igal kasutajal olgu samas arvutis erinev kasutajatunnus	
10	Valige autentimiseks kõige turvalisem meetod - enamasti on selleks ID-kaart	
11	Ärge tehke arvutis olulisi asju, kui olete väsinud, haige, muul moel häiritud või kui keeleoskus ei võimalda situatsioonist aru saada. OK vajutamine lihtsalt mugavusest võib olla kurbade tagajärgedega	
12	Kui te ei saa aru, siis pöörduge mõne tuttava asjatundja poole või otsige vastust internetist	

Kasutatud materjal: soovitused on pärit www.arvutikaitse.ee lehelt.

5. Kuidas Sulle tundub?

Eesmärgid: mõista erinevate tegevuste mõju inимtunnetele. Kuidas tunneb ennast näiteks see, keda kiusatakse internetis ja see, kes kiusab?

Meetodid: individuaalne töö, arutelu

Töövahendid: kaardid juhtumitega(märkmepaberil vmt), skaala (kirjutada suurele paberile vmt)

Aeg: 20 minutit

Töö käik: individuaalsele tööle järgneb arutelu.

1. Iga laps valib 2-3 kaarti.
2. Kaart tuleb paigutada tagurpidi skaalale 1 kuni 10, kus 1 ei ole üldse ebameeldiv (on meeldiv) ja 10 on kõige ebameeldivam.
3. Kaardid avatakse.

Küsimusi arutelu suunamiseks.

Millised juhtumid on:

- 1) inimeste meelest enamasti üheselt mõistetavad ja kõige ebameeldivamad, kui palju on seal ühesuguseid kaarte, mis on pandud skaalal lähestikku;
- 2) kõige vähem üheselt mõistetavad, st samad kaardid on asetatud skaalal erinevatesse äärmustesse;
- 3) kõige ebameeldivamad ja miks;
- 4) miks mõni juhtum on inimestele väga erinevalt mõistetav;
- 5) kuidas ebameeldivaid juhtumeid vältida või juba juhtunut parandada.

Tegevused, juhtumid

- Keegi möödub Sinust koridoris ja teeb Sulle pai
- Oled kassajärjekorras, eesoleval ostjal läheb väga kaua aega
- Näed pealt vargust
- Sõber sülitab maha
- Lapsed sodivad parklas näpuga auto peale: „Pese mind!“
- Sõidad bussis ja su kõrval on haige inimene, kes hakkab kõhima
- Auto sõidab loigust läbi ja pritsib Sind märjaks
- Saad koolis õpetajatelt kiita
- Saad koolis hindeks 1 ja pead töö uuesti tegema
- Kassapidaja annab Sulle valesti raha tagasi
- Tahad osta lemmikkomme, aga just enne Sind saavad need otsa
- Ootasid sünnipäevaks ühte teatud kingitust, aga ei saanudki seda
- Su rahakott varastati ära
- Võõrad teevad su riietevaliku kohta komplimente
- Sind valiti klassi esindama õpilaskonverentsil
- Klassis toimub veesõda ja Sa saad pommiga pihta
- Koolitoit on jahtunud
- Kooli vahvaim poiss/tüdruk kutsub Sind peol tantsima

- Leiad internetist enda pildi, mida Sa ei ole üles pannud
- Sõber saadab MSNis lingi viirusega
- Sõbrad kasutavad MSNis tekstis naljakaid pildiikoone
- Minuga suhtleb välismaalane, kes soovib mind veebikaamerast näha
- Keegi tegi minu nimel suhtlusportaalis varikonto
- Saan vigase e-kirja, kus teatatakse, et olen võitnud lotoga miljoni
- Sõber tegi minu telefoniga õpetajast tunnis salaja video ja riputas selle internetti
- Avastasin, et minu vanematel on Rate.ee lehel konto
- Keegi on minu nime all Delfi.ee lehel uudiseid kommenteerinud
- Kõik minu sõbrad mängivad Runescape'i
- Pinginaaber saadab mulle öösel SMS-e
- Kooli foorumis on üleval postitused, kus teised heidavad mulle ette halba käitumist
- Mina kasutan Skype'i, aga mu sõbrad MSN-i
- Vanaema palub minult abi ID-kaardiga pankka sisenemisel
- Arvutimäng, mille alla laadisin, ei tööta
- Minu kontole (e-postkast, MSN, võrgustik) murti sisse
- Arvutis on viirus
- Keegi on kehalise kasvatuse tunni ajal minu telefoniga kandnud Rate.ee kontole 10 euro eest SOL-e
- Sõbrad saadavad linke erootilise sisuga piltidele ja klippidele
- Tegin linnukese parooli meeldejätmise aknasse ja ei oska automaatset sisselogimist eemaldada
- E-kooli sisselogimiseks pean uuendama oma interneti sirvija (brauser)
- Esinesin kooriga ja nüüd on see video kooli veebilehel
- Sõbrad kutsuvad mind Facebook'is liituma erinevate mängudega
- Mul on Facebook'is 2000 sõpra
- Minuga hakkas suhtlema üks võõras tüdruk, aga hiljem selgus, et oleme juba tuttavad
- Koolitöö tegemiseks pean looma blogi ja sinna oma mõtted kirja panema
- Vend mängib igal õhtul tundide kaupa arvutimänge
- Saan anonüümseid teateid, mis on ebameeldiva või ähvardava sisuga
- Mu postkast on kogu aeg umbes, kuna sinna tuleb palju kirju
- Ma ei oska kasutada ID-kaarti
- Sõber pakub mulle piraatkoopiat minu lemmikansambli plaadist
- Jututoas palub minult abi võõras inimene
- Rate.ee's pandi minu pildile hindeks 1
- Saan solvava kirja (Rate.ee, Facebook, e-post)
- Keegi on kooli ühiskaustast kustutanud ära minu tunnitöö
- Tõmbasin telefoni tasuta helina, kuid kuu aja pärast pidin maksma selle eest 5 eurot
- Õpetaja tegeleb tunni ajal e-kooli ja MSN'is suhtlemisega
- Klassikaaslane räägib tunni ajal telefoniga
- Sõpradel on nutitelefonid ja nad on koolitundide ajal internetis
- Arvutiklassis on ekraanitaustaks seksikas pilt
- Unustasin ennast suhtlema ja läksin magama alles kell 3 öösel
- Väike õde on arvutisse installinud palju mängu, arvuti on muutnud aeglaseks

6. Hea ja halb

Eesmärgid: mõista inimeste erinevat suhtumist ja käitumist, suunata õpilasi valima õige lahendus

Meetodid: paaristöö

Töövahendid: õpetaja jutustab loo

Aeg: 10 minutit

Töö käik: moodustage paarid, õpetaja jutustab loo.

1. Lapsed seisavad oma paarilisega vastamisi, moodustub kaks rida.
2. Õpetaja jutustab loo.
3. Esimene paariline selgitab, kuidas selles situatsioonis „hästi“ käituda.
4. Teine paariline räägib, kuidas „halvasti“ käituda.
5. Õpilased vahetavad kohad ja rollid.

Kui klassis tekib teema vastu huvi, siis ülesannet korrata või arutada probleemi, situatsiooni terve klassiga.

Lühemad lood

- 7.klassi tüdruk kasutas vahetunnis arvutit, kuid tundi kiirustades unustas ennast MSN-ist välja logida. Sina oled järgmine arvutikasutaja.
- Said imeilusalt tüdrukult/poisilt kirja, milles ta palub, et paneksid tema pildile Rate-s hindeks 10.
- Leidsid tänavalt mobiiltelefoni.

Pikemad lood

- Poiss A ja poiss B õpivad ühes klassis. Peale kooli mängivad nad Runescape`i. Poiss B on väga edukas mängija ja poiss A kadestab teda. Üks tuttav soovitas tal B konto ära "scammida" ehk saada teada paroolid ja konto üle võtta. Nii ta toimiski. Poiss B ei saanud enam oma kontole sisse ja räägiti, et A on kõik tema kangelase relvad juba virtuaalses keskkonnas maha müünud.
- Õpilasgrupp A mõtleb välja plaani filmida õpetajat. Selle filmimise ajal mängitakse maha pikk stsenaarium, kus tunnis ei ole korda, õpetajat segatakse töö tegemisel, sõna ei kuulata, loobitakse pabereid ja raamatuid. Video laetakse üles internetti.
- Õpilased kopeerivad e-koolis pandud hinded (Print Screen) internetti ja arutavad teemat kaasõpilaste ja kõigi teistega, kes seda juhtuvad lugema. Kommentaarid on stiilis „õpetaja on nõme“ jne.
- Peeter oli internetis ja suhtles jututoas endavanuse Reinuga, kes palus abi. Oli vaja saata üks fail Reinu tuttavale Jaanusele, sest Rein oli jututoas läbi mobiiltelefoni. Peeter kahtles, aga Rein pakkus talle abi eest raha.

- Jane tegi endale MSN- konto. Mõne aja pärast hakkasid seal temaga suhtlema võõrast keelt kõnelevad noorukid. Üks neist tutvustas ennast modelliagentuuri agendina. Vestlus oli huvitav ja tundus tõene. Agentuuri esindaja palus Janel saata endast veebikaamera abil tehtud fotosid.
- Tädi Anne avastas vahva veebilehe, kust saab alla laadida mobiilihelinaid. Ta tahtis oma telefoni laadida paar uut lugu. Helinaid pakuti tasuta, oli vaja vaid kinnitada veebilehel olev leping. Anne sisestas oma andmed, kinnitas lepingu ja laadis helinad alla. Paar päeva hiljem hakkas telefonile saabuma uusi helinaid, mida ta ei tellinud ning kuu lõpus avastas tädi, et telefoniarve oli suurenenud 8 euro võrra.
- Üks õpetaja on suur arvutimängudehuviline. Tema lemmikmäng on World of Warcraft. Ta mängib koolis, avalikus internetipunktis ja kodus. Tihti ei jõua ta sellepärast parandada õigeaegselt õpilaste kodutöid. Tundides tegelevad õpilased pigem omavahelise suhtlemise kui õppimisega.
- Õde peab veebipäevikut. Ta kirjutab sinna üles kõik sündmused. Ühel päeval avastas ta sisse logides, et erinevad tuttavad on hakanud tema sissekandeid kommenteerima. Alguses oli ta rõõmus, kuid mõne aja pärast muutusid kommentaarid isiklikuks ja teisi rahvusi solvavaks.
- Keemiaõpetaja logis koolis oma vastloodud Facebooki kontole sisse. Ta unustas lahkudes aga ennast välja logida. Füüsikaõpetaja, kes kasutab samuti seda keskkonda, lisas keemiaõpetajale palju uusi sõpru.
- Õpetajal on uuemat sorti telefon. Ühes ainetunnis õpilased avastasid, et õpetaja sinihammas (Bluetooth) on nende endi telefonidele nähtav. Kohe asuti õpetaja telefoni pommitama videoklippidega. Õpetaja hakkas asja vastu huvi tundma ja võttis faili vastu. Failis olid imelikud numbrid ja tähed. Õpetaja pahandas ja asus uurima, kes seda tegi.
- Õpilased korraldasid peale tunde tutvumisürituse uute õpilastega. Pidutoimus õhtusel ajal ning keegi oli toonud üritusele ka alkoholi. Peo pildid laeti üles internetti ning jõudsid peagi ka õpetajate ja vanemateni.
- Mängin populaarset mängu SIMS. Mängus on mul perekond, kellega pean tegelema - tegelasi õpetama, söötma ja erinevatesse tegevustesse saatma. Mäng on väga põnev ning kui tahad kuhugi jõuda, siis pead mängima järjest mitmeid tunde. Kord tekkis ühel tegelasel probleem: ta oli masenduses ja ei tahtnud tööle minna. Üritasin teda igati aidata ja õpetada. Olin tegevusest nii haaratud, et ei jõudnudki sel päeval kooli.
- Mul on palju sõpru, suhtleme nii MSN-is kui Skype`is. Mul on palju vaba aega ja tihti vestlen nendega poole ööni. Mõned sõbrad on teinud märkusi, et nad ei suuda minuga nii palju suhelda. See kurvastab mind. Püüan siis leida mõne uue teema arutamiseks, mis ka neile meeldiks. Ühel päeval avastasin sisselogides, et kõik sõbrad on MSN-ist kadunud.

MOODUL IV KODUTÖÖ

1. Küsitle täiskasvanuid

Selgitage õpilastele, et täiskasvanuga suhtlemine ei ole alati lihtne ning arvutist/internetist võivad olla meil väga erinevad arusaamised. Paluge õpilastel koostada 10-15 küsimusest koosnev ankeet ning paluda vastused vähemalt kolmelt täiskasvanult. Soovitage küsida seda, mida nad tõesti tahavad teada ning mis puudutavad suhtlemist ja suhteid internetis.

2. Koostage infomaterjal

Tööjuhised klassile: Oletame, et sa oled ekspert internetis suhtlemise alal (ja kindlasti sa seda ka oled). Moodustage oma klassis ekspertgrupid ja koostage voldik (kolmeks volditud A4 paber, mis kannab head ja kokkuvõtlikku infot, annab nõu). Voldik on soovitude kogu noortelt noortele, kus võiks olla kirjas teie isiklike reeglite loetelu teemal „Kuidas interneti suhtluskeskkondades hakkama saada“. Vormistage töö noortepäraselt. Neid töid võite koostada arvutis, välja printida, paljundada ning sõpradele jagada.

3. Kaitse koduarvutit

Mine veebilehele www.arvutikaitse.ee ning tutvu võimalustega, kuidas oma arvutit paremini kaitsta (Arvutikaitse ABC). Vestle oma vanematega ning veenduge üheskoos, kas teie kodused arvutid on piisavalt turvalised. Seejärel otsi infot, mis aitaks internetis pettuse, ahistamise või kiusamise ohvriks langenud inimest. Milliselt kodulehelt leiad abi? Kelle poole soovitad sellel inimesel pöörduda?

Materjalid panid kokku:

Birgy Lorenz, Tallinna Pelgulinna Gümnaasium
Kalev Pihl, AS Sertifitseerimiskeskus
Ilvi Pere, Tiigrihüppe Sihtasutus

Lisainfo: tiigrihype@tiigrihype.ee